

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМПАТІЇ

Викладено результати емпіричного порівняльного дослідження когнітивного, емоційного та поведінкового аспектів емпатії у жінок та чоловіків. На основі аналізу його результатів робляться висновки, що емоційний аспект емпатії є більш розвиненим у жінок, когнітивний аспект емпатії є краще розвиненим у чоловіків, а рівень розвитку поведінкового аспекту емпатії у чоловіків є ідентичним рівню розвитку аналогічного аспекту емпатії у жінок.

Постановка проблеми. Потреба у підвищенні гуманітарної культури сучасного суспільства стимулює дослідження, спрямовані на вивчення емпатії як соціально-психологічного феномена. У сучасній психології існує декілька підходів до трактування та визначення емпатії: 1) афективний; 2) афективно-когнітивний; 3) когнітивний; 4) інтегративний. У межах останнього емпатія розглядається як складне явище, яке містить у собі емоційний, когнітивний та поведінковий аспекти.

Неоднозначністю характеризується проблема визначення психологічного змісту поняття “емпатія”. Так, деякі вчені розглядають емпатію як психічний процес [6, 7]. Інша група дослідників вважає емпатію психічною реакцією на певний стимул, зовнішній об’єкт [8, 9]. Представниками третього напрямку емпатія розглядається як здібність, властивість особистості, сутність якої полягає в умінні давати опосередковану емоційну відповідь на переживання іншої людини на основі рефлексії її внутрішнього стану, думок, почуттів [3, 5].

У дослідженнях Г. Барета [6], Д. Ричардсона [9], К. Роджерса [5] доведено, що емпатія може характеризуватися за наступними параметрами: знаком, спрямованістю, інтенсивністю та точністю. У роботі Ю.О. Менджерницької доводиться, що емпатія визначається здібністю людини до переживання однотипних з партнером емоційних станів, вмінням їх впізнавати та інтерпретувати, а також адекватно виражати власні емоції у відповідь на переживання іншого [3]. У дослідженні І.М. Коган підкреслюється, що емпатія як глибинний психологічний механізм встановлення толерантних та конгруентних форм міжособистісної взаємодії перетворює первісно байдужу для особистості іншу людину на емоційно значущу особистість, забезпечує перехід від абстрактного уявлення про “Іншого” до значущого “Ти-образу” [1].

Таким чином, у сучасній психології існують значні напрацювання з проблеми емпатії. Водночас у даних дослідженнях не враховується належність людини до певної статі, що передбачає дотримання нею

відповідних соціальних та міжособистісних ролей, визначає норми її поведінки, зумовлює формування та розвиток певних особистісних характеристик. Отже, вивчення гендерних особливостей емпатії є актуальним завданням сьогодення, адже у вітчизняній та зарубіжній науці бракує досліджень, які б розкривали дані характеристики емпатії.

Методика та організація дослідження. В основу експериментального дослідження різних аспектів емпатії у чоловіків та жінок нами було покладено порівняльний метод, що зумовлено специфікою предмета дослідження.

Емоційний аспект емпатії ми вивчали на основі модифікованого тесту-опитувальника емпатичних тенденцій А. Мехрабієна та Н. Епштейна [4; 88-93]. Тест-опитувальник містить 33 твердження, які відображають почуття людини у різноманітних життєвих ситуаціях. Досліджуваному пропонується пригадати чи передбачити власні почуття в аналогічних ситуаціях й залежно від цього позитивно (у разі збігання власних почуттів з описаними у твердженні) чи негативно (у разі невідповідності власних почуттів описаними у твердженні) оцінити кожне з тверджень. Метою проведення модифікованого тесту-опитувальника емпатичних тенденцій А. Мехрабієна та Н. Епштейна є одержання індексу емпатійності (*Ie*) досліджуваного. При визначенні рівня емпатичних тенденцій враховується стать респондентів. Так, для жінок про високий рівень розвитку емпатичних тенденцій свідчить *Ie* від 29-33, про середній – *Ie* від 22-28, про низький – *Ie* від 21-1. Для чоловіків про високий рівень розвитку емпатичних тенденцій свідчить *Ie* від 25 до 33, про середній – *Ie* від 17 до 24, про низький – *Ie* від 1 до 16.

Діагностику рівня розвитку когнітивної та поведінкової складових емпатії у спілкуванні ми проводили на основі методики В.О. Лабунської [2; 116-130]. Стимульним матеріалом означеної методики є певні зображення людей. Методика складається з восьми соціально-перцептивних завдань. Завдання 1-4 призначено для вивчення когнітивного аспекту емпатії. Так, перше завдання спрямоване на діагностику адекватності розуміння стану та стосунків людини на основі її пози. Друге завдання визначає рівень адекватності розуміння інтелектуально-вольових станів, емоційних нюансів цих станів на основі невербальної поведінки. Третє завдання виявляє рівень адекватності розуміння станів людини на основі її міміки. Четверте завдання спрямоване на діагностику адекватності розуміння станів людини через встановлення зв'язків та відмінностей між психологічним змістом різних елементів її невербальної поведінки. Завдання 5-8 призначено для вивчення поведінкового аспекту емпатії. Так, п'яте та шосте завдання діагностують можливості респондентів регулювати стосунки між людьми в емоційно-негативну сторону (п'яте завдання) чи емоційно-позитивну сторону (шосте завдання) через використання у спілкуванні форм невербальної поведінки. Сьоме завдання дозволяє діагностувати адекватність інтерпретації соціальних статусів та типу взаємостосунків співрозмовників за їх невербалістикою. Восьме завдання спрямоване на діагностику можливості до встановлення адекватного зв'язку між вербальною та невербальною поведінкою людини.

Максимально можливий показник успішності розв'язання того чи іншого завдання дорівнює 20 балам. Оцінка до 80 балів є ознакою високого рівня розвитку когнітивного або поведінкового аспектів емпатії, оцінка до 54 балів є показником середнього рівня розвитку означених аспектів емпатії, оцінка, що не перевищує 27 балів, свідчить про низький рівень розвитку у досліджуваного когнітивного або поведінкового аспектів емпатії.

Результати дослідження та їх обговорення. Проаналізуємо результати, отримані при вивченні емоційного, поведінкового та когнітивного аспектів емпатії у чоловіків та жінок.

У таблиці наведено дані відсоткового співвідношення різних рівнів емоційної, когнітивної та поведінкової складових емпатії у чоловіків та жінок.

Таблиця

**Гендерні особливості емоційного,
когнітивного та поведінкового аспектів емпатії, %**

Стать досліджуваних	Рівні емпатії:								
	Високий			Середній			Низький		
	Аспекти емпатії:								
	емоційний	когнітивний	поведінковий	емоційний	когнітивний	поведінковий	емоційний	когнітивний	поведінковий
Чоловіки	17,8	23,8	28,8	33,6	40,9	38,5	48,6	35,3	32,7
Жінки	23,6	25,6	26,7	45,7	29,1	42,7	30,7	45,3	30,6

У переважної більшості жінок за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості нами зафіксовано перевагу середнього (45,7 %) рівня емоційної складової емпатії над високим (23,6 %) та низьким (30,7 %). У переважної більшості чоловіків за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості нами зафіксовано перевагу низького (48,6 %) рівня емоційної складової емпатії над високим (17,8 %) та середнім (33,6 %). Отже, у чоловіків, порівняно із жінками, менш розвинутою є здатність співчувати, хвилюватися та радіти за інших.

У жінок за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості зафіксовано статистично достовірну перевагу низького (45,3 %) рівня когнітивної складової емпатії над високим (25,6 %) та середнім (29,1 %). У чоловіків за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості зафіксовано статистично достовірну перевагу середнього (40,9 %) рівня когнітивної складової емпатії над високим (23,8 %) та низьким (35,3 %). Це означає, що жінки, порівняно із чоловіками, мають більші труднощі у сприйнятті та розумінні внутрішнього світу особистості, менш адекватно інтерпретують стосунки людей на основі невербальних патернів їх поведінки.

Рівні розвитку емоційної та когнітивної складових емпатії є детермінуючими рівень розвитку поведінкового аспекту емпатії як можливості

обирали адекватні емпатичні відповіді. Це пояснює дані, за якими і у чоловіків, і у жінок домінуючим є середній рівень розвитку поведінкового аспекту емпатії. Хоча, якщо у жінок за χ^2 -критерієм на 0,01 рівні значущості нами відзначено статистично достовірну перевагу середнього (42,7 %) рівня поведінкової складової емпатії над високим (26,7 %) та низьким (30,6 %), то у чоловіків за χ^2 -критерієм на 0,05 рівні значущості нами не зафіксовано статистично достовірної переваги середнього (38,5 %) рівня поведінкової складової емпатії над високим (28,8 %) та низьким (32,7 %).

Висновки. Результати діагностики в жінок та чоловіків емоційного, когнітивного та поведінкового аспектів емпатії свідчать про наступне. По-перше, емоційний аспект емпатії є більш розвиненим у жінок, ніж у чоловіків. По-друге, когнітивний аспект емпатії є краще розвиненим у чоловіків, ніж у жінок. По-третє, рівень розвитку поведінкового аспекту емпатії у чоловіків є ідентичним рівню розвитку аналогічного аспекту емпатії у жінок.

Означені особливості емпатії у чоловіків та жінок мають враховуватися при розробці корекційно-розвивальної програми, спрямованої на оптимізацію емоційного, когнітивного та поведінкового аспектів емпатії.

Література

1. Коган І.М. Емпатія і особливості її розвитку у дітей молодшого шкільного віку: Автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології імені Г.С. Костюка АПН України. – К., 2005. – 20 с.
2. Лабунская В.А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход). – Ростов н/Д.: Изд. Ростовского ун-та, 1986. – 135 с.
3. Менджерицкая Ю.А. Особенности эмпатии субъекта затруднённого общения // Прикладная психология. – 1999. – № 4. – С. 54-64.
4. Пашукова Т.І., Допіра А.І., Дьяконов Г.В. Практикум із загальної психології / За ред. Т.І. Пашукової. – К.: Знання, КОО, 2000. – 204 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Издат. группа Прогресс; Универс, 1994. – 480 с.
6. Barrett-Lennard G. The Phases and Focus of Empathy // British Journal of Medical Psychology. – 1993. – Vol. 66. – № 1. – P. 3-14.
7. Houston D.A. Empathy and the self: Cognitive of emotional influences on the evaluation of negative affect in others // Journal of Personality and Social Psychology. – 1990. – Vol. 59. – № 5. – P. 859-868.
8. Mehrabian A., Epstein N. Measure of Emotional Empathy // Journal of Personality. – 1972. – Vol. 40. – № 4. – P. 525 – 544.
9. Richardson D.R., Hammock G.S., Smoth S. Empathy as a Cognitive Inhibitor of Interpersonal Agression // Aggressive Behavior. – 1994. – Vol. 20. – № 4. – P. 275-289.

Summary

G. Ulunova. The comparative analysis of gender features of empathy.

The article deals with the comparative analyses of male and female empathy.

Рукопис надіслано до редакції 17.12.2007.